

XIX. Yüzyıl Nasturilerinde Kılık Kıyafet Kültürü

Murat Gökhan DALYAN*

ÖZET

XIX. yüzyılda Hakkâri ve çevresinde yaşayan Nasturiler'in giyim özelliklerinin belirlenmesinde, bölgenin iklim özelliklerinin büyük etkisi vardır. Aynı bölgede yaşayan Kürtler ile benzer özellikler gösteren giyim-kuşam kültürü, toplumdaki statü farklılıklarının belirginleşmesinde de en önemli unsur olmuştur. Nasturilerde din adamlarının giydiği kıyafetler, zenginlerin kullandığı makyaj malzemeleri ve fakirlerin örtünmek için buldukları elbiseler, bu sınıf farklılığını açıkça ortaya koymaktadır.

Nasturilerde, giyilen kıyafetlerin hepsinde, toplumun ortak değer yargılarını bulmak mümkündür. Kadınlar rengârenk giyinirken, takı-aksesuar olarak genellikle gümüş tercih etmişler; erkekler ise şalvar veya geniş bir pantolon üstüne, bir ceket giymişlerdir. Kadınların yüzleri açık olmasına rağmen, başlarına bağladıkları bir yazma veya başörtüsü bulunmaktadır. Erkekler, komşuları olan Kürtlerde olduğu gibi başlarına koni şeklinde bir başlık giymişlerdir.

Anahtar Kelimeler: *Nasturi, Kılık kıyafet, Ayakkabı, Hakkari*

Clothing Culture in 19th Century Nestorian Society

ABSTRACT

Nestorians, who lived in and around Hakkari in 19th century, were influenced from the climate characteristic of the region. Their clothing culture, which had similarities with Kurd living in the same region, was also the sign of the social statue. Clothes worn by clergymen, make-up worn by the rich and clothes worn only to cover by the poor declared the class differences.

It is possible to find the common social values of the society in all the clothes worn by Nestorians. Women wore colorful clothes and preferred silver as jewelry, men wore baggy trousers and jacket. Although women's faces were unveiled, their heads were covered with scarves. Men wore a hat like cone like their Kurdish neighbors.

Key Words: *Nastorian, Clothing, Shoes, Hakkari*

Giriş

Bir toplumun giyim-kuşam kültürü, o toplumun aynı zamanda yaşam zevkinin dışı vurulmasıdır. İnsanlar kendileri için ön planda olan bütün özelliklerini kendi üstünde diğer insanlara yansıtarak, bir nevi diğer insanlardan kendi farkını ortaya koyar. Bu farklılık toplumdan topluma, kişiden kişiye, bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilir. Toplumun giyim-kuşamında yaşadıkları bölgenin, iklim ve hayat şartları da belirleyici unsurların başında gelir.

* Yrd. Doç. Dr. Murat Gökhan Dahan, Adıyaman Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, mgdahan@adiyaman.edu.tr

Giyim, gerçek anlamıyla, bedenın çeşitli nedenlerle örtülmesi ve dışsal etkenlerden korunması anlamına gelse de zamanla bu unsur, kültürün ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. İnsanlar kıyafetlerine, kendi yaşamlarından izler nakşederek, bir toplumu diğer toplumdandan ayıran bir kültür unsuru vücuda getirmişlerdir. Ayağa geçirilen bir çarıkdan, boyuna atılan bir atkıdan, bele takılan kuşaktan ve vücudun çeşitli bölgelerine takılan aksesuar malzemelerine varıncaya kadar birçok unsur, günümüzdeki toplumların kendilerine has bir kültür oluşturduklarının göstergesidir.

XIX. yüzyılda Hakkâri ve çevresinde yaşayan Nasturilerin giyim özelliklerini belirtmeye çalıştığımız bu yazımızda, kadın kıyafetleri, erkek kıyafetleri ve ayakkabılar ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir.

1. Nasturi Kavramı ve Nasturi Tarihine Kısa Bir Bakış

Nasturi kavramı, Anadolu ve İran kuzey batı coğrafyasındaki insanların Hıristiyanlığın kabulünden sonra M.S 431 yılında Efes Konsülü ile birlikte başlayan dinî tartışmalar ve mezhepsel görüş farklılıklardan dolayı İstanbul Patriği Nastur'un görüşlerine inanan halka verilen isimdir. Doğduğu V. Yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Hıristiyan dünyasında ve Doğu Hıristiyanlığında Ariusçu anlayıştan sonra en fazla sarsıntıya yol açmış mezhep Nasturilik olmuştur. Çünkü Ariusçuluğun mahkûm edilerek teslis inancının temellendirildiği ve İsa'nın tanrılığının tescillendiği 325 İznik ve 381 İstanbul konsüllerinden sonra tartışmalar bu defa, kaçınılmaz olarak Meryem'in şahsiyeti üzerine kaymıştı. Bu tartışmalar etrafında kendisini yüceltmeye matuf olarak Meryem için *Theotokos* (Tanrı anası) deyimini kullanılmaya başlanmıştı. 428 yılında İstanbul piskoposluğuna getirilen Nastoryus'un, Antakya'dan yanında getirdiği arkadaşı Anastasius adlı keşiş bir vaaz esnasında bu anlayışın küfür olduğunu, bunun yerine *Hristokos* (Mesih'in annesi) deyiminin kullanılmasının gerektiğini söylemesi ve Nastoryus'un da onu desteklemesi, Hıristiyan kilisesini ve Roma imparatorluğunu sarsan yeni bir tartışma başlatmıştı.

Nastoryus, sonradan *diöfizit* anlayış olarak adlandırılacak olan bu düşüncesini şu sözleriyle açıklıyordu: "Mesih'te iki doğa ve iki uknum vardır. Meryem, gövdelenen kelâmı değil, insan olan ve tanrısallıkla ilgisi olmayan saf bir insan doğurmuştu. Daha sonra 30 yaşında Mesih vaftiz olurken, üzerine Tanrı'nın kelâmı inmiştir. Bu yüzden Meryem'e Theotokos, Tanrı anası denemez. O, tanrının değil ancak Mesih'in anasıdır".

Bu tartışmalar, imparatorun isteği doğrultusunda 431 ve 449 yıllarındaki Efes Konsüllerinde *diöfizit* görüş olarak adlandırılan, İsa'nın Baba ile aynı özden olduğunun yeniden onaylanması ve birleşmeden sonra İsa-Mesih'te tek doğa ve tek uknum olduğunun karara bağlanmasıyla Nastoryus'un görüşü mahkûm edilmiş Meryem'in *Theotokos* olduğu görüşü resmîyet kazanmıştı. Ancak bu gelişme, bir aşamadan sonra Süryanilerin denetimine geçen Antakya kilisesinde ilk büyük bölünmenin önünü açmıştır. Kilise içinde başlayan tartışmalar sırasında tasfiye edildikten sonra çalışmalarını Urfa'da devam ettiren Nastur yanlıları, İmparator Zenon tarafından İran içlerine sürülünce faaliyetlerini burada sürdürmüşlerdir. Bu baskılarda Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki çekişmeler ve üstünlük mücadelesi önemli bir amil olmuş ve Nasturi kilisesi, *diöfizit* anlayışı bahane gösterilerek sindirilmek istenmiştir. Ancak 498 yılında patrikliğe getirilen II. Babay'ın patrikliğinin İran hükümdarı tarafından onaylanmasıyla Nasturilik olarak adlandırılacak yeni mezhebin kurumsallaşması tamamlanmış oluyordu. Böylece Antakya Süryani kilisesi *monofizit* görüşü temsil eden

Süryani Kadim/Yakubi Kilisesi ve *diofizit* anlayışı temsil eden Doğu Asur/Nasturi kilisesi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İran'da kendi bağımsız kiliselerini (Nasturi Kilisesi [Doğu / Asur Kilisesi]) kurarak –bazı dönemler belli baskılara maruz kalmış olsalar da– güçlü manastır yapılanmasına dayalı olarak özellikle Asya ve Arabistan yönlerinde Hıristiyanlık adına çok önemli gelişmeler göstermişlerdir¹.

XIX. Yüzyıla gelindiğinde Hakkâri ve Urmiye bölgesinde yaşayan Nasturiler göçebe ve yerleşik olmak üzere iki kısma ayrılmış bir biçimde yaşamaktaydılar. Göçebeler, Osmanlı Devleti'nin Hakkâri bölgesinde yerleşik Nasturiler ise daha çok İran'ın Kuzeybatısındaki verimli tarım sahalarında, Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki Van-Hakkâri, Amediye ve Behdinan bölgelerindeki kasaba ve köylerinde Müslüman komşularıyla bir arada yaşamaktaydılar. Ancak bütün bunlara rağmen Osmanlı ve İran hâkimiyetinde yaşayan Nasturiler, gerek sayılarının azlığı gerekse de yaşam koşullarından ötürü asla bu iki devlet tarafından bir millet olarak tanınmamışlardır. Osmanlı Devleti'ndeki ilişkilerini Ermeniler vasıtasıyla yürüten Nasturiler, İran'da Serparast adı verilen görevli aracılığıyla devletle olan ilişkilerini düzenlemişlerdir².

2. Kadın Kıyafetleri

Hakkâri bölgesinde Nasturiler ve Kürtler, birbirine benzer rengârenk kıyafetler giyerlerdi. Her iki toplulukta da süs eşyası olarak genellikle gümüş takılar kullanılır ve alın kısımlarını boncuklarla süslerlerdi³. Nasturilerin, komşuları Kürtler gibi kullandıkları kofî/başlık ve bellerine bağladıkları önlükleri vardı. XIX. yüzyılda Tehoma ve Nasturi kadınları arasında genellikle çivit mavisi, kırmızımtırak ve kahverengi kumaşlardan yapılmış elbiseler oldukça popülerdi. Nasturi kadınlarının yüzleri açık olmakla birlikte, saçlarını örten bir yazma veya başörtüsü bulunurdu⁴.

*Yrd. Doç. Dr. Murat Gökhan Dalyan, Adıyaman Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, mgdalyan@adiyaman.edu.tr

¹ J. B. Marsden, *History of Christian Churches and Sects from the Earliest Ages of Christianity c. II*, London 1856, s. 96-97; Mehmet Çelik, *Süryani Tarihi I*, Ayraç Yayınları, I.Baskı, Ankara Temmuz 1995, s. 150, 275-81; Mehmet Çelik-Şükran Yaşar, “Kuruluşundan İslam Fethine Kadar Esessa'nın Siyasi Tarihi”, *Edessa'dan Urfa'ya I*, Editör: Mehmet Çelik, Ankara 2007, s. 202-203; Oswald H. Parry, *Six Months in an Assyrian Monastery*, Gorgias Pres, London 1895, s. 283; Kadir Albayrak, *Keldanîliler ve Nasturîler*, Vadi Yayınları, Ankara 1997, s. 74; Jean-Poul Roux, *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, Çev. Lale Arslan Özcan, Kabalca Yayınları, İstanbul 2001, s. 216-217

² Murat Gökhan Dalyan, *19. Yüzyıl'da Nasturiler, (İdari-Sosyal-Yapı ve Siyasal İlişkileri)*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2009, s. 12-24.

³ Austen Henry Layard, *Ninova ve Kalıntıları Kürdistan'ın Keldani Hıristiyanları, Yezîdiler ya da Şeytana Tapanların Ülkesine Bir Gezi, Eski Asur'un Töre ve Sanatlarının Araştırılması*, Çev. Zafer Avşar, Avesta Basın Yayın, İstanbul 2000, s.154; Eli Smith And H.G.O. Dwight *Missionary Researches in Armenia: Including a Journey through Asia Minor, and into Georgia and Persia, with a Visit to the Nestorian and Chaldean Christians of Oroomiah and Salmas*, London 1834, s.396.

⁴ George Percy Badger, *The Nestorians and Their Rituals with the Narrative of a Mission to Mesopotamia and Coördistan in 1842-1844 Vol. I*, Joseph Masters, Aldersgate Street, And New Bond Street, London MDCCCLII, s.215; Selahattin Satılmış, “XIX. Yüzyılda Hakkâri'ye Hıristiyan Bir Cemaat: Nesturiler (İdari, İktisadi Ve Sosyal Durumları)” <http://www.sosbil.aku.edu.tr/dergi/VIII2/satilmis.pdf> (Erişim: 12.05.2010), s.118.

Kadınların giydiği elbiseler, boyundan ayak bileklerine kadar uzanırdı. Bu elbiselerin bel kısmı, mavi sarık ve bel kuşakları ile bağlanırdı. Elbisenin önü açık, kol uçları birbirleriyle düğümlenirdi. Bu elbisenin üzerine de çaprazlama katlanmış bir ceket giyerlerdi. Başlarında ya bir örtü bulunur; ya da kenarları gümüş sikkelerle süslü kofî/başlık takarlardı. Bu başlık ve örtüler altından, dört veya beş saç örgüsü bellerine kadar uzanırdı. Bu saç örgülerinin ucuna, süs olarak kullandıkları at kılından püsküller asarlardı. Kadınlar, yukarıda da belirtildiği gibi, genel olarak kırmızı renkli kıyafetler giyerlerdi. Yine onların iğne ile örmüş oldukları çorapların kumaş şeritlerindeki süslerden, bu çorabı giyen kişinin hangi klana/aşirete ait olduğu anlaşılabilirdi⁵. Meskûn buldukları köylerde genellikle yalın ayak dolaşırlardı. Ayakkabıyı ise nadiren çıktıkları yolculuklarda giyerlerdi⁶.

Nasturilerde, varlıklı ailelere mensup kadınların gümüş bir kemerle bellerine bağladıkları bir önlükleri bulunurdu. Başlarına başlık takarlardı. Bu başlık genellikle takanın maddi durumuna ve zenginliğine bağlı olarak çeşitli mücevherler ile süslenirdi. Bu başlığa takılan mücevherler, kural olarak başlığın yüz kısmına eklenirdi.

Evlü kadınlar, genellikle ağızlarını ve boyunlarını beyaz bir tül perdesi ile örter, yüzleri ve yüzün diğer kısımları açık bir şekilde kapatırlardı⁷. Urmiye Bölgesi'nde

⁵ Rev. Thomas Laurie, *Dr. Grant And The Mountain Nestorians*, Boston 1853, s.134; Selahattin Satılmış, "a.g.m.", s. 118.

⁶ W.A.Wigram-Edgar T.A.Wigram, *İnsanlığın Beşiği Kürdistan'da Yaşam*, Çev. İbrahim Bingöl, Avesta Yayınları, I.Baskı İstanbul 2004, s.191-192; Samuel Ireneus Prime, *The Bible In The Levant; of The Life And Letters of The Rev. C.N.Righter, Agent of The American Bible Society in The Levant*, Sheldon & Company, London 1859, s.284-85.

⁷ The Rev. F. N. Heazal, M.A Mrs. Margoliouth, *Kurds & Christians*, London 1913, s.29-30; Rew.W.S.Tyler, *Memoir of Rev. Henry Lobdell, M.D. Late Missionary of The American Board At Musul: Including The Early History of The Assyrian Mission*, Published By The American Tract Society, Boston 1859, s.211; Arthur John Maclean And William Henry Browne, *The Catholics of the East and His People, Being the Impressions of Five Years Work in the Archbishop of Canterbury's Assyrian Mission*" An

yaşayan Nasturi genç kızlar, yüzlerini örtmezlerdi. Ancak bölgelerine bir yabancı geldiğinde ağızlarını bir tül ile kapatırlardı⁸. Rusya tarafından Nasturilerin durumlarını araştırması için 1907 yılında gönderilen Rus Konsolos yardımcısı İ.R. Termen, Hakkâri dağlarında kadınların yüzlerini açmasına izin verildiğini belirtmektedir⁹.

3. Erkek Kıyafetleri

Nasturi toplumunda, özellikle Hakkâri Bölgesi'ndeki erkekler, saçlarının büyük bir bölümünü keserlerdi. Sadece arka kısımdaki saçları uzun kalırdı. Bu uzun saçlar örülerek başın arkasından sırta doğru domuz kuyruğu biçiminde sarkardı. Başlarına da koni biçiminde bir başlık giyerlerdi¹⁰.

PRIESTS AND DEACONS OF THE OLD NESTORIAN CHURCH,
BAGHDAD, 1919

Account of the Religious and Secular Life and Opinions of the Eastern Assyrian Christians of Kurdistan and Northern Persia (Known also as Nestorians), London 1891, s.92-93; Samuel Ireneus Prime, *a.g.e.*, s.284-285.

⁸ Arthur John Maclean And William Henry Browne, *a.g.e.*, s.93; Edward Cutts, *Christians under the Crescent in Asia*, London 1877, s.199.

⁹ İ.R. Termen, *1906'da Van Bölgesindeki Hakkâri Dağlarına Düzenlenen Bir Gezi İle İlgili Rapor*, Çev. Edip İhsan Polat, Tiflis 1910, s. 17.

¹⁰ Arthur John Maclean And William Henry Browne, *a.g.e.*, s. 95; "Nestorians of Central Kurdistan Part II." *Macphall's Edinburgh Ecclesiastical Journal* No.LXXXV., February 1853, Edinburgh 1853, s.5; William Ainsworth, "An Account of Visit to Chaldeans Inhabiting Centrel Kurdistan; and of an Ascent of the Peak of Rewandiz (Tûr Sheikhiwa) in the Summer of 1840" *Journal of the Royal Geographic Society*, Vol.11,1841, s. 38; Edward Cutts, *Christians under the Crescent in Asia*, s. 196; O.H.Parry, "Mar Shimun", *Quarterly Report of Assyrian Mission*, No. XXXIII., Published For The Assyrian Mission London 1898, s.256; F.N.H., "Tyari", *Quarterly Report of Assyrian Mission*, No. XL., Published For The Assyrian Mission London 1900, s.365; George Percy Badger, *a.g.e. c I.*, s.215; William Fancis Ainsworth, *Travels and Research in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia c. II*, John W.Parker, West Strand, London, MDCCCXLII, s.212.

Nasturi erkeklerinin tamamı bıyıklıydı. Yine büyük bir bölümünü de sakal bırakırdı¹¹. Bazı Nasturi erkekleri sakallarına kına yakarlardı¹².

Nasturi toplumunun yönetici ve asil tabakasını oluşturan Melikler, sadece maddi varlıklarıyla değil aynı zamanda kıyafetleriyle de toplumdan ayrılırlardı. Bu anlamda Melikler şarap kırmızısı elbisenin yanı sıra omuzlarına bir pelerin, başlıklarına da bir kartal tüyü takarlardı. Bazı Melik çocuklarının başlıklarında ise siyah-yeşil, parlak bir horoz tüyü bulunmaktaydı¹³. Urmiye Nasturileri ise çeşitli renklerde ceketler giyer, başlarına da kırmızı bir fes takarlardı¹⁴. Melikler ve çocuklarının toplumdan farklı giyinmeleri Nasturi toplumunda dikey bir tabakalaşmanın olduğunun da göstergesidir. Bu bağlamda toplumda elbiseler sembolik değer taşımaktadır.

Nasturi erkeklerinin kıyafetleri de kadınlar gibi birlikte yaşadıkları Kürtlerin elbiselerinden pek farklı değildi. Her iki taraf da aynı şekil ve kesimdeki kıyafetleri giyiyordu. Bol bir gömlek üzerine giyilen bir ceket; altta ise belin etrafından sıkıca bağlanan şalvar veya bol bir pantolon bölge erkeklerinin genel kıyafet zevkini oluşturmaktaydı¹⁵. Bu pantolonlar iki tane olup üst üste giyilmekteydi. Bunlardan birisi pamuktan diğeri ise daha ince bir materyalden yapılmaktaydı. Yine Hakkâri'deki dağlı Nasturilerin giymiş oldukları gömlek, Urmiye Nasturilerinden farklı olup, göğüs tarafı daima açıktır. Gömleğin üzerine ise bel kısmına kadar gelen bir ceket giyilirdi. Eğer bu giysileri patrik giyiyorsa, gömlekle ceket arasında bir de yelek bulunurdu.

¹¹ Edward Cutts, *Christians under the Crescent in Asia*, s.195; Selahattin Satılmış, "a.g.m.", s. 118

¹² D.J., "The Syrian Christmas in Urmi", *Quarterly Report Of Assyrian Mission*, No. XI, Published For The Assyrian Mission London 1892, s.31.

¹³ William Ainsworth, "a.g.m" s.46-47; "Nestorians Of Central Kurdistan Part II." *Macphall's Edinburgh Ecclesiastical Journal* No.LXXXV., s.5.

¹⁴ The Rev. F. N. Heazal, M.A Mrs. Margoliouth, *a.g.e.*, s.46.

¹⁵ Eli Smith, *Researches of the Rev. E. Smith and Rev. H.G.O. Dwinght in Armenia: Including a Journey Through Asia Minor, and into Georgia and Persia, with a Visit to the Nestorian and Chaldean Christians of Oormiah and Salmas*, Vol. II, Boston 1833,s.245; Arthur John Maclean And William Henry Browne, *a.g.e.*, s.94; W.A.Wigram-Edgar T.A.Wigram, *a.g.e.*, s.196-97; George Percy Badger, *a.g.e. d.*, s.215.

Hakkâri'nin dağlı Nasturileri, bellerindeki kuşaklarda daima bir kama veya hançer taşıyarak elbiselerinin aksesuarlarını tamamlarlardı. Giydikleri şalvarların üzerine çeşitli renklerden oluşan desenler de işletirlerdi¹⁶.

Urmiye Bölgesi'ndeki Nasturi erkekler ise kıyafetlerinde daha çok mavi ve siyah tonlu kumaşları tercih etmekteydiler. Yaşlı Nasturiler, daha çok kısa pantolon ve mavi rengi kullanmaktaydılar¹⁷. Delikanlılarsa, özellikle sarı zikzak nakışlı, geniş, kırmızı pantolonlar giymekteydiler¹⁸.

1890 yılında Tiyari kabilesine ait bir silahlı¹⁹

Bütün bu anlatılanlar, genellikle üst tabakaya mensup olan Nasturilerin kıyafet özellikleridir²⁰. Fakir Nasturilerin kıyafetleri ise daha sadedir. Ancak fakirlerin geneli giyecek elbise bulma konusunda sıkıntılar çekmiş ne bulursa onu giymişlerdir.

Hakkâri Bölgesi'nde yaşayan Nasturiler, 20. yüzyıla girerken kendi milli şapkalarını yavaş yavaş bırakıp diğer Osmanlı vatandaşları gibi kırmızı fes giymeye başlamışlardır²¹. Buradan da anlaşıldığı Nasturi toplumunda geleneksel kılık kıyafet kültürü artık değişmeye başlamıştır.

¹⁶ Robert E. Speer, *The Hakim Sabib The Foreign Doctor a Biography of Joseph Plumb Cochran, M.D Of Persia*, Fleming H. Revell Company, New York 1911, s.137; Arthur John Maclean And William Henry Browne, *a.g.e.*, s.94; Edward Cutts, *Christians under the Crescent in Asia*, s.195; Selahattin Satılmış, "a.g.m.", s. 118.

¹⁷ Arthur John Maclean And William Henry Browne, *a.g.e.*, s.92.

¹⁸ Edward Cutts, *Christians under the Crescent in Asia*, s.195-196.

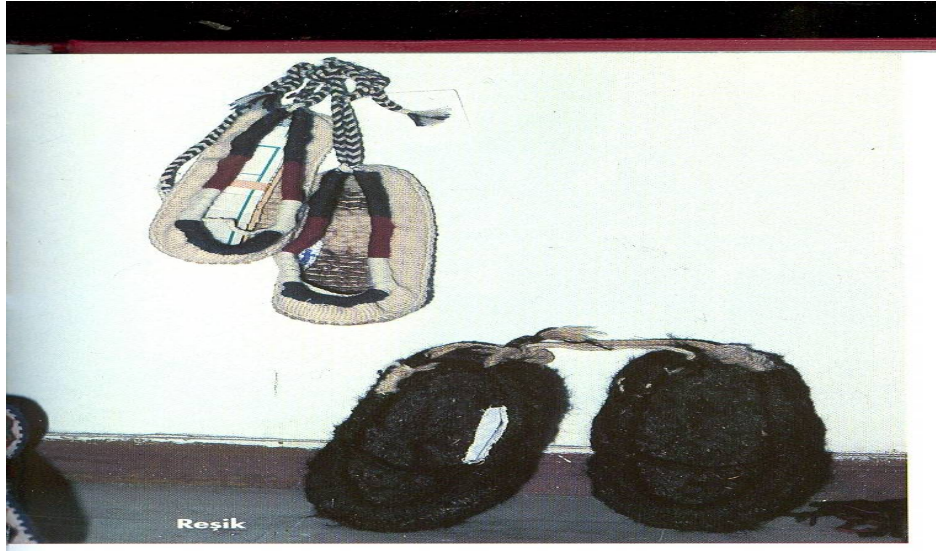
¹⁹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Assyrianfighter.JPG>.(Erişim 6.5.2007.)

²⁰ Edward Cutts, *Christians under the Crescent in Asia*, s.197.

²¹ O.H.P., "A Christmast Idly" *Quarterly Report of Assyrian Mission, No. XXXIX.*, Published For The Assyrian Mission London 1899,s.348.

4.Nasturi Ayakkabıları

Nasturilerin yaşadığı coğrafyada, halkın giydiği ayakkabı, bölgenin ihtiyaç ve koşullarına uygunluk arz etmekteydi. Binек hayvanlarının bile girmekte zorluk çektiği, hatta bazen giremediği bu bölgelerde yaşayan dağlı Hıristiyanlar, rahat yürüyebilmek için kenevirden yapılmış bir çeşit özel ayakkabı giyorlardı. Wigram, bu ayakkabıların, XIX. yüzyılda sağlamlığı ile bilinen İngiliz çivili botlarından daha rahat ve daha sağlam olduğunu belirtmektedir. Kenevirden yapılan bu ayakkabıları genel olarak bütün Nasturi halkı giyiyordu²². Ayakkabıların kenevir veya deriden, yani esneyen, yumuşak maddelerden yapılmasının bir diğer sebebi de, Nasturilerin yaşadığı bölgelerdeki kayalık patikalarda, yağmurla ıslanan zeminlerinde ayağın kaymasını önlemektir²³. Bu ayakkabılarda kullanılan keçe, çeşitli noktalardan bir sicim veya kayış tarafından desteklenerek ayağa tutturulurdu²⁴.

“*Raşik*”²⁵ adı verilen bu ayakkabıların tek dezavantajı, her akşam yamalanıp tamir edilmeyi gerektirmesiydi²⁶. Bu ayakkabıları giyen Nasturiler, yolculuklarda yıpranan ayakkabılarının tamiri için genellikle göğüslerinde büyük bir iğne taşıyorlardı²⁷. Bu tür ayakkabılardan Dr.Grant da bahsetmektedir. Grant, Nasturilere ulaşmak için

²² E. A. Lalayan, *Van Bölgesinde Asurlar*, Çev. Edip İhsan Polat, Tiflis 1914, s. 35; W.A.Wigram-Edgar T.A.Wiagram, *a.g.e.*, s.196-97; *Fifty-Second Annual Report of The American Board of Commissioners For Foreign Missions, Present At The Meeting Held At Springfield, Mass., October 7-10, 1862*, Press Of T.R. Marvin, 42 Congress Street., Boston 1862, s.113.

²³ Arthur John Maclean And William Henry Browne, *a.g.e.*, s.95; E. A. Lalayan, *a.g.e.*, s. 35; William Ainsworth, *a.g.e.*, s.234.

²⁴ William Ainsworth, “a.g.m” s. 38.

²⁵ Y.PRK.DH. *Dosya No: 9 Gömlek No:26*; E. A. Lalayan, *a.g.e.*, s. 35. Selahattin Satılmış, “a.g.m.”, s.107.

²⁶ W.A.Wigram-Edgar T.A.Wiagram, *a.g.e.*, s.196-97.

²⁷ William Ainsworth, “a.g.m” s. 38; William Francis Ainsworth, *a.g.e.*, s.212.

çıkışmış olduğu yolculuk esnasında dağların heyelanlı ve zor kısımlarından geçerken ayakkabılarını, yanında bulunan Nasturi papazın ayakkabısı ile değiştirmiştir. Böylelikle yolculuğunu rahatça tamamlamıştır²⁸. Hakkâri dağlarında bulunan her Nasturi, kendi ayakkabısını yapabilmekteydi²⁹. Bu dağlık bölge dışındaki halk, kenevir yerine deriden yapılmış olan ayakkabılar giyiyordu. Zira Wigram, bu bölgede domuz derisinden kusursuz ayakkabılar yapıldığını da belirtmektedir. Deri ayakkabı yapımı için kullanılacak malzeme, XIX. yüzyılın sonunda bir iki mecdiye civarında para ediyordu³⁰. Daha önce de belirtildiği gibi Nasturi dağlı kadınlar uzun yolculuklar dışında köylerinde yalınayak dolaşırlardı³¹.

Kışın, Hakkâri dağlarına yoğun miktarda kar yağdığına, Nasturiler kar üzerinde yürümek için, ağaç dallarından kendilerine yaptıkları kar ayakkabılarını giyerlerdi. Bu şekilde, kar içinde batmadan yürüyebiliyorlardı³². Hakkâri dağlarında kışın kullanılan kar ayakkabılarına “*kirde*” adı verilmekteydi³³.

5. Nasturi Din Görevlilerinin Kıyafet ve Aksesuarları

Papazlar, genel olarak toplum içinde kıyafetleri ile diğer insanlardan ayrılır ve kolaylıkla tanınırlardı. Nasturi papazlar, kocaman siyah cüppe ve pantolon dışında farklı bir kıyafet giymezerdi. Papazların giydikleri kıyafetler: Sudra(?), papaz atkısı “*arora*”, kuşak “*Zonara*”, kare şeklinde siyah bir cüppe “*ma’apra*” dir.³⁴. Başlarında ise küçük bir kepin etrafına sarılmış, parlak siyah şeritlerden oluşan başlıklar giyerlerdi.³⁵. Böylece diğer topluluklarda ve dinlerde olduğu gibi Nasturilerde de kılık kıyafetin dini bir sembol olarak kullanıldığı ve giyildiği görülmektedir.

²⁸ Asahel Grant, “The Nestorian; or, The Lost Tribes”, *The Monthly Review, From May to August Inclusive 1841 Vol.II.*, London 1841, s.197; Rev.Thomas Laurie, *a.g.e.*, s.131, 145; William W. Campell, *A Memoir of Mrs. Judith S. Grnat, Late Missionary to Persia*, New York 1844, s.190; Rufus Anderson, *History of The Missions of The American Board of Commissioners Foreign Missuons to The Oriental Churches I.*, Boston 1872, s.192.

²⁹ Asahel Grant, “a.g.m.”, s.201.

³⁰ W.A.Wigram-Edgar T.A.Wiagram, *a.g.e.*, s.196-97.

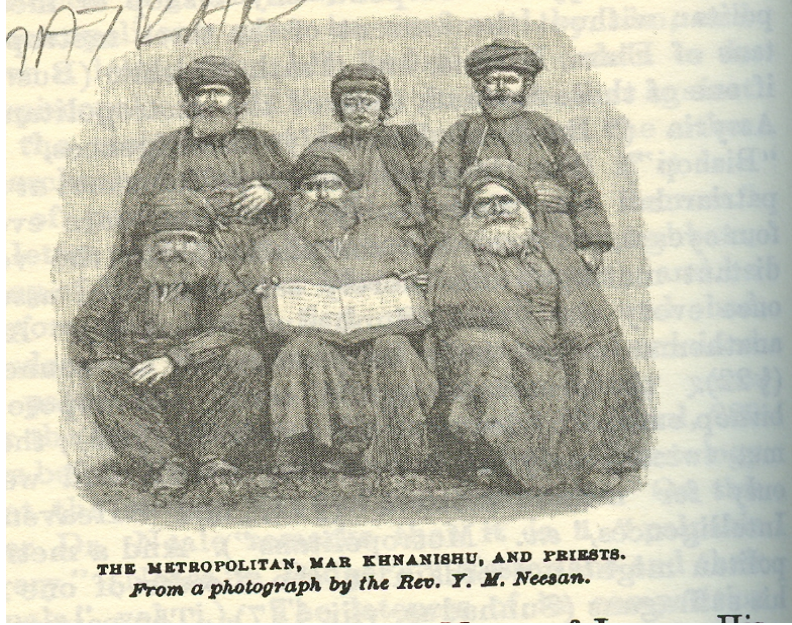
³¹ W.A.Wigram-Edgar T.A.Wiagram, *a.g.e.*, s.191-192

³² E. A. Lalayan, *a.g.e.*, s. 35; George Percy Badger, *a.g.e. c I.*, s.207.

³³ *Fifty-Second Annual Report Of The American Board Of Commissoners For Foreign Missions, Present At The Meeting Held At Springfield, Mass, October 7-10, 1862*, s.114.

³⁴ F.I.I., “East Syrian Church Vestments”, *Quarterly Report of Assyrian Mission, No. XVI.*, Published for the Assyrian Mission London 1894, s.35-36.

³⁵ W.R.Hay *Kürdistan’da iki Yıl 1918-1920*, Çev. Fahri Adsay, I.Baskı, Avesta Yayınları, Barış Matbaası, İstanbul 2005, s.91.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru, özellikle Urmiye bölgesindeki din adamlarının kılık kıyafetlerinde, Avrupalı giysilere karşı bir istek görülmüş ve bu nedenle kılık kıyafetlerde değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Urmiye Nasturilerine bu dönemde gelen giysiler Rusya'dan gelmektedir³⁶. Çünkü bu dönem Nasturiler, Rusya'yı kendilerine yakın Hıristiyan güç olarak görmektedirler³⁷.

Nasturi papazları, aksesuar olarak üzerlerinde çeşitli silahlar taşırlardı. 1845 yılında ABCFM'nin kız okuluna çocuğunu getiren Gergewis isimli papazın belindeki cephanesi ve hançerini, omzundaki silah tamamlıyordu³⁸. Aynı şekilde Hakkâri bölgesindeki Duri'de papazlar, aksesuar olarak giysilerinin kuşaklarında hançer taşıyorlardı³⁹. Bunun temel nedeni bazı Nasturi papazlarının toplumda yalnız dini lider olmayıp zaman zaman çatışmalara da katılan bireyler kaynaklanmaktadır⁴⁰.

Sonuç

XIX. Yüzyıl Nasturi kılık kıyafetleri buldukları coğrafyanın genel özelliklerini taşımaktadır. Kadınlar genel olarak uzun zibun ve benzeri elbiselerden oluşmaktadır. Genel olarak yüzleri açık olmakla birlikte başları örtülüdür. Süs olarak çeşitli boncuk,

³⁶ F.I.I., "East Syrian Church Vestments", s.34-35.

³⁷ Bülent Özdemir, *Süryanilerin Dünü Bugünü I. Dünya Savaşı'nda Süryaniler*, TTK Yay., Ankara 2008, s.22.

³⁸ D.T. Fiske, *Faith Working By Love As Exemplified In The Life of Fidelia Fiske*, Congregational Sabbath School And Publishing Society, Boston 1868,180-181.

³⁹ William Ainsworth, "a.g.m" s. 37-38; Edward L. Cutts, *The Assyrian Christians. Report of A Journey, Undertaken By Desire of His Grace The Archbishop of Canterbury And His Grace The Archbishop of York, Christians In Koordistan And Oroomiah*, Printed By R.Clay, Sons, And Taylor, Bread Street Hill, Quen Victoria Street, London 1887, s.19.

⁴⁰ W.A.Wigram-Edgar T.A.Wigram, *a.g.e.*, s.238.

altın ve gümüşten yapılmış takılar kullanmışlardır. Takılar aynı zamanda toplumsal statülerin bir göstergesi olmuştur. Son dönemlerde kadınlar arasında kırmızı, mavi ve kahverengi tonlar taşıyan kumaşlar moda olmuştur. Nasturi kadınların kılık kıyafetlerine bakıldığında Müslüman komşularıyla bir uyum içinde olduğu görülecektir. Zira kadınların yüzlerini örtmeleri ve uzun elbiseler giymeleri Müslüman kültürüyle uyumludur. Bunun temel nedeni karşılıklı etkileşim ve tarafların benzer bir kültürü taşımasından kaynaklanmaktadır.

Nasturi erkeklerinin kıyafetlerini gömlek, ceket ve şalvardan oluşurdu. Ancak toplumun önde gelen liderleri olan Meliklerin kıyafetleri pelerin gibi bazı özellikleriyle diğerlerinden ayrılmıştır. Bu Nasturi toplumunda kılık kıyafetin aynı zamanda bir statü olduğu evrensel gerçeğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bunlara ek olarak Nasturi, erkekleri XIX. Yüzyıl boyunca konik şapkalar giymiş ancak son dönemlerde bu kıyafet unsurunu fes ve diğer başlıklar giymeye başlayarak yavaş yavaş terk etmeye başlamışlardır.

Din görevlileri ise toplumda siyah renkli kıyafetleri, cübbeleri, kemerleri ve atkılarıyla ayrılırlardı. Bu kılık kıyafetlerinin belirlenmesinde din olgusu önemli rol oynamış ve kıyafetlerin sivil kıyafetlerden farklı olmasına neden olmuştur. Ayrıca dünya üzerinde dini sınıfın kendini toplumdaki diğerlerinden ayırmak için farklı kıyafet formu kullanması Nasturi din adamları içinde geçerli olduğu görülmektedir. Genel anlamda sivilin kıyafetlerinde değişimler yaşanmasına rağmen din adamlarının kıyafetlerinde herhangi bir değişim yaşanmamıştır. Zira bunda dini kural ve anlayışların geleneklere göre daha fazla statik olmasının payı büyüktür.

Ayakkabı olarak Nasturiler, Raşık adı verilen kıldan ve deriden yapılmış olan bir çeşit çarık giyerlerdi. Bu ayakkabı onların dağlık zeminlerde rahat hareket etmelerini sağladığı gibi ıslak zeminlerde kaymalarını da önlemiştir. Bu ayakkabıların malzemelerinin deri ve kıldan oluşmasında Nasturilerin hayvancılıkla uğraşmasının etkisi büyüktür. Ancak bu ayakkabılar özellikle Hakkâri bölgesi için geçerli olup Urmiye'dekiler normal ayakkabı giymişlerdir. Bu ayakkabıların özelliklerinin doğal şartlara ve çevreye göre yapıldığını göstermektedir. Sonuç olarak Nasturilerin özellikle kadınlarının giymiş oldukları kıyafetler çevrelerindeki Müslüman topluluklarla büyük bir benzerlik göstermektedir.

KAYNAKÇA

Y.PRK.DH. Dosya No: 9 Gömlek No:26.

“Nestorians of Central Kurdistan Part II.” *Macphall's Edinburgh Ecclesiastical Journal* No.LXXXV., February 1853, Edinburgh 1853.

AINSWORT, William, “An Account of Visit to Chaldeans İnhabiting Centrel Kurdistan; and of an Ascent of the Peak of Rewandiz (Tûr Sheikhiwa) in the Summer of 1840” *Journal of the Royal Geographic Society, Vol.11,1841*, pp.17-42.

AİNSWORTH William Francis, *Travels and Research in Asia Minor, Mesopotamya, Chaldea, and Armenia c. II*, John W.Parker,West Strand, London, MDCCCXLII.

ALBAYRAK, Kadir, *Keldanîler ve Nasturîler*, Vadi Yayınları, Ankara 1997.

ANDERSON Rufus, *History of The Missions of The American Board of Commissioners Foreign Missions to The Oriental Churches I*, Boston 1872.

BADGER George Percy, *The Nestorians and Their Rituals with the Narrative of a Mission to Mesopotamia and Coordistan in 1842-1844 Vol. I*, Joseph Masters, Aldersgate Street, And New Bond Street, London MDCCCLII..

CAMPELL William W., *A Memour of Mrs. Judith S. Grnat, Late Missionary to Persia*, New York 1844.

CUTTS, Edward L., *The Assyrian Christians. Report of A Journey, Undertaken By Desire of His Grace The Archbishop of Canterbury And His Grace The Archbishop of York, Christians İn Koordistan And Oroomiab*, Printed By R.Clay, Sons, And Taylor, Bread Street Hill, Quen Victoria Street, London 1887.

CUTTS Edward, *Christians under the Crescent in Asia*, London 1877.

ÇELİK Mehmet, *Süryani Tarihi I*, Ayraç Yayınları, I.Baskı, Ankara Temmuz 1995.

ÇELİK Mehmet, YAŞAR Şükran, “Kuruluşundan İslam Fethine Kadar Eessa'nın Siyasi Tarihi”,*Edessa'dan Urfa'ya I*, Editör: Mehmet Çelik, Ankara 2007.

D.J.,“The Syrian Christmas in Urmi”, *Quarterly Report Of Assyrian Mission, No. XI*, Published For The Assyrian Mission London 1892, s.30-32.

DALYAN Murat Gökhan, *19. Yüzyıl'da Nasturiler, (İdari-Sosyal-Yapı ve Siyasal İlişkileri)*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2009.

F.I.I., “East Syrian Church Vestments”, *Quarterly Report of Assyrian Mission, No. XVI*, Published for the Assyrian Mission London 1894, s.35-36.

F.N.H., “Tyari”, *Quarterly Report of Assyrian Mission, No. XL*, Published For The Assyrian Mission London 1900,s.364-366.

Fifty-Second Annual Report of The American Board of Commissoners For Foreign Missions, Present At The Meeting Held At Springfield, Mass, October 7-10, 1862, Press Of T.R. Marvin, 42 Congress Street., Boston 1862, s.113.

FİSKE D.T. *Faith Working By Love As Exemlified in The Life of Fidelia Fiske*, Congregational Sabbath School And Publishing Society, Boston 1868.

GRANT Asahel, “The Nestorian;or, The Lost Tribes”, *The Monthly Review, From May to August Inclusive 1841 Vol.II.*, London 1841, s189-207.

HAY W.R., *Kürdistan'da İki Yıl 1918-1920*, Çev. Fahri Adsay, I.Baskı, Avesta Yayınları, Barış Matbaası, İstanbul 2005.

HEAZAL The Rev. F. N., MARGOLİOUTH M.A Mrs., *Kurds & Christians*, London 1913.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Assyrianfighter.JPG>.(Erisim 6.5.2007.)

LALAYAN E. A., *Van Bölgesinde Asurlar*, Çev. Edip İhsan Polat, Tiflis 1914.

LAURIE Rev. Thomas, *Dr.Grant And The Mountain Nestorians*, Boston 1853.

- LAYARD Austen Henry, *Ninova ve Kalıntıları Kürdistan'ın Keldani Hıristiyanları, Yezîdiler ya da Şeytana Tapanların Ülkesine Bir Gezi, Eski Asur'un Töre ve Sanatlarının Araştırılması*, Çev. Zafer Aşar, Avesta Basın Yayın, İstanbul 2000.
- MACLEAN Arthur John, BROWNE William Henry, *The Catholicos of the East and His People, Being the Impressions of Five Years Work in the Archbishop of Canterbury's Assyrian Mission" An Account of the Religious and Secular Life and Opinions of the Esatern Assyrian Christians of Kurdistan and Northern Persia (Know also as Nestorians)*, London 1891.
- MARSDEN J. B., *History of Christian Churches and Sects from the Earliest Ages of Christianity c. II*, London 1856.
- O.H.P., "A Christmast Idly" *Quarterly Report of Assyrian Mission, No. XXXIX.*, Published For The Assyrian Mission London 1899, s.348-350.
- ÖZDEMİR Bülent, *Süryanilerin Dünyü Bugünü I. Dünyü Savaşı'nda Süryaniler*, TTK Yay., Ankara 2008.
- PARRY O.H., "Mar Shimun", *Quarterly Report Of Assyrian Mission, No. XXXIII.*, Published For The Assyrian Mission London 1898, s.254-257.
- PARRY Oswald H., *Six Months in an Assyrian Monastery*, Gorgias Pres, London 1895.
- PRIME SAMUEL Ireneus, *The Bible In The Levant; of The Life And Letters of The Rev. C.N.Richter, Agent of The American Bible Society in The Levant*, SHeldon & Company, London 1859.
- ROUX Jean-Poul, *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, Çev. Lale Arslan Özcan, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2001.
- SATILMIŞ Selahattin, "XIX. Yüzyılda Hakkâri'ye Hıristiyan Bir Cemaat: Nesturiler (İdari, İktisadi Ve Sosyal Durumları)" <http://www.sosbil.aku.edu.tr/dergi/VIII2/satilmis.pdf> (Erişim: 12.05.2010), s.103-122.
- SMİTH Eli, DWİGHT H.G.O., *Missionary Researches in Armenia: Including a Journey through Asia Minor, and into Georgia and Persia, with a Visit to the Nestorian and Chaldean Christians of Oroomiah and Salmas*, London 1834.
- SMİTH Eli, *Researches of the Rev. E. Smith and Rev. H.G.O. Dwinght in Armenia: Including a Journey Through Asia Minor, and into Georgia and Persia, with a Visit to the Nestorian and Chaldean Christians of Oormiah and Salmas, Vol. II*, Boston 1833.
- SPEER Robert E., *The Hakim Sahib The Foreign Doctor a Biography of Joseph Plumb Cochran, M.D Of Persia*, Fleming H. Revell Company, New York 1911.
- TERMEN R.İ., *1906'da Van Bölgesindeki Hakkâri Dağlarına Düzenlenen Bir Gezi İle İlgili Rapor*, Çev. Edip İhsan Polat, Tiflis 1910.
- TYLER Rew. W.S., *Memoir of Rev. Henry Lobdell, M.D. Late Missionary of The American Board At Musul: Including The Early History of The Assyrian Mission*, Published By The American Tract Society, Boston 1859.
- WİGRAM W.A., WİGRAM Edgar T.A., *İnsanlığın Beşiği Kürdistan'da Yaşam*, Çev. İbrahim Bingöl, Avesta Yayınları, I.Baskı İstanbul 2004.